

RESUME

The use of advanced technologies in banking services allows banks to differentiate work with clients depending on their individual preferences, to make banking services available at any time through remote service, to minimize costs, improve service, improve the quality of offered banking services, and increase competition in the banking sector. Over the past 5 years, the market of electronic banking services in Kazakhstan has been dynamically developing. At the same time, there are factors that stimulate the development of the electronic banking market and slow down growth.

ӘОЖ 657.42

Бурханова А.Н.

Ғылыми жетекшісі: **Досанова А.К.**, э.ғ.м., аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ

ТЕМІРЖОЛ КӨЛІГІМЕН ТАСЫМАЛДАУДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Қазақстандағы көлік - бұл әлемдік көлік жүйесінің бөлігі. Ол халық шаруашылығы салаларының маңызды қажеттіліктерінің бірі - өнімді жылжыту қажеттілігін қанағаттандырады. Қазақстан экономикасының тиімділігі көлік кешенінің дамуына тікелей байланысты, өз кезегінде тасымалдаудың көлемдік көрсеткіштері әр саланың жұмыс қарқындылығын бағалауға болатын көрсеткіш ретінде қызмет етеді. Қазақстан экономикасын көліктік қолдау мен интеграциялық процестерде теміржол көлігі шешуші рөл атқарады. Соңғы жылдары теміржол көлігі саласында нарықтық реформаларды жүргізуге, теміржол көлігі кәсіпорындарын жекешелендіруге, акционерлеуге байланысты елеулі өзгерістер болды. Теміржол қызметі нарығында бәсекелестік пайда болды.

***Түйін сөздер:** теміржол көлігі, бәсекелестік, көлік қызметі нарығы, логистикалық орталықтар, реформалар.*

Мақалада теміржол көлігін басқарудың заманауи мәселелері қарастырылған. Теміржол тасымалын басқаруды жетілдіру бойынша бағыттардың мазмұны жүк ағындарының қалыптасу кестесін құру және жүктерді тағайындалған пункт бойынша тиеуді ұйымдастыру, жүк эксплуатациялық компаниялардың аймақаралық интеграциясы, логистикалық орталықтар желісін кеңейту, жүрдек теміржол желісін дамыту және автоматтандыру деңгейін одан әрі кеңейту тұжырымдалған.

Теміржол көлігінің ерекшеліктері оның кәсіпорындарының қаржылық-шаруашылық қызметін есепке алу әдістеріне айтарлықтай әсер етеді. Жетекші рөл басқару объектісінің мүлкі, міндеттемелері және шаруашылық операциялары туралы сенімді және толық ақпарат беретін бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесіне жүктелген.

Теміржол көлігі дәстүрлі түрде көптеген компаниялардың экономикалық айналымында маңызды орын алады, соның ішінде шикізат, өндіріс, сауда және т.б. Теміржол көлігін басқару қызметтердің сапасын жақсартуға, соның ішінде жүктерді тасымалдау, тауарларды сақтау, қамтамасыз ету мерзімдерін қамтамасыз етуге бағытталған. олардың қауіпсіздігі ... Теміржол көлігін басқаруды реформалау тұрақты түрде жүзеге асырылады, бұл осы саланың технологиялық даму деңгейінің төмендігімен, процестердің ақпараттандыру және автоматтандыру деңгейінің артта қалуымен және т.б.

Кәсіпорындардың аумақтық орналасуы, технологиялық процестің бірлігі, шығындар мен тасымалдаудан түсетін кірістерді қалыптастыру тәртібі және басқа факторлар бухгалтерлік есеп әдіснамасына ерекше көзқарас пен басқарушылық шешімдер қабылдауға қажетті тиімді ішкі бақылау жүйесін ұйымдастыруды қажет етеді.

Теміржол көлігімен жүк тасымалдауды ұйымдастырудың ерекшеліктері синтетикалық және аналитикалық есепке алудың нақты тәртібін, сондай-ақ ТЖТК-дағы бухгалтерлік есеп пен бақылау және басқару процесін аналитикалық қамтамасыз ету жүйесіндегі ішкі аудиттің орны мен рөлін анықтайды.

Соңғы жылдары жекелеген салалар мен қызмет түрлерін есепке алу және аудит әдістері бойынша бірқатар зерттеулер жүргізілуде, дегенмен, өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары қызметінің салалық ерекшеліктері және олардың бухгалтерлік есеп пен аудитті ұйымдастыруға әсері жеткілікті зерттелмеген.

Жаңа ақпараттық технологияларды қолдану жағдайында өндірістік теміржол көлігі кәсіпорындарындағы салалық және ұйымдастырушылық-технологиялық ерекшеліктердің әсерін ескере отырып, есеп пен ішкі аудитті ұйымдастырудың әдістемелік тәсілдерін әзірлеуге бағытталған зерттеу жүргізу қажеттілігі айқындалып отыр

Теміржол көлігімен тасымалдау басқа жүк түрлерімен үнемі бәсекелеседі, оның ішінде жүк жөнелтушінің құны, жеткізу уақыты және т.б.

Теміржол көлігімен жүк тасымалының көлемі динамикада сандық мәнде, сондай-ақ трафиктің жалпы көлеміндегі теміржол тасымалының үлесі кестеде келтірілген

Кесте 1 - Жүктерді теміржол көлігімен тасымалдау, миллион тонна

Көрсеткіштер	2012ж	2013ж	2014ж	2015ж	2016ж	2017ж	2018ж	2019ж	2020ж
Көліктер соның ішінде:	15737	7907	9167	7749	8519	8264	8006	7582	7597
Теміржол	1640	1047	1273	1312	1421	1381	1375	1329	1227
Өсу қарқыны,%	-	63,8	121,6	103,1	108,3	97,2	99,6	96,7	92,3
Үлес салмағы, %	10,42	13,24	13,89	16,93	16,68	16,71	17,17	17,53	16,15

1-кестедегі мәліметтерден көрініп тұрғандай, теміржол көлігімен жүк тасымалдау көлемі 2017 жылдан бастап жыл сайын төмендеп келеді, бұл кезде барлық көлік түрлерімен жүк тасымалдаудың жалпы көлеміндегі осы түрдің үлесі 16-17 % деңгейінде өзгеріп отырады. Теміржол тасымалының бәсекеге қабілеттілігін арттыру және көлік қызметі құрылымындағы үлесті арттыру үшін теміржол тасымалын басқаруды үнемі оңтайландыру қажет [2].

Мақаланы жазу барысында келеісі ғылыми жаңалықтарға тоқталып қарастырамыз.

1. Бухгалтерлік есеп пен ішкі аудитке әсер ететін ТКЖК қызметінің ұйымдастырушылық-технологиялық ерекшеліктері (күрделі сызықтық-функционалдық құрылым, тарифтік саясатты қатаң реттеу, технологиялық процестің ерекшеліктері, шығындар есебінің ерекшеліктері және өзіндік құнын есептеу жұмыстар, қызметтер және т.б.) анықталды.

2. Тұтастай кәсіпорынды басқару жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдану негізінде бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды жетілдіру тұжырымдамасы қалыптасты. Ол ТКЖК-ның құрылымдық бөлімшелеріне бухгалтерлік есепте өңделген ақпараттың (кіріс және шығыс) ағынын оңтайландыруға, есеп беру деректерін қалыптастырудың сапасы мен сенімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3. Жауапкершілік орталықтары мен олардың шыққан жерлері бойынша шығындарды есепке алудың әдістемесі әзірленді: жауапкершілік орталықтары мен шығыстардың пайда болу орындары ТКЖК-ның сызықтық-функционалдық құрылымы негізінде қалыптасты; «Direct Costing» калькуляциялау жүйесі негізінде шығындар есебін ТКЖК қызметіне қатысты жетілдіру тәсілдемесі; бірнеше ақпараттық деңгейлердің аналитикалық қосалқы шоттарын ашудан тұратын жұмыстарды, қызметтерді өндіру шығындарын есепке алу үшін есептеу әдісі жасалған.

4. Құжаттарды өндеуді оңтайландыруды және ТКЖК-ның құрылымдық бөлімшелері арасында бухгалтерлік ақпаратты сақтау, жаңарту және беру шығындарын минимизациялауды қамтамасыз ететін электрондық құжат айналымы жүйесінің моделі құрылды.

5. Салықтық есепке алу жүйесі жетілдірілді: тұрақты және уақытша айырмашылықтардың туындауына байланысты салық есебінің регистрлері мен шаруашылық операцияларын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірленді және оларды есепке алу бойынша ұсыныстар берілді.

6. Өндірістік теміржол көлігі кәсіпорындарының қызметіне ішкі аудитті жүргізудің әдістемесі ұсынылды, ол дайындық пен жоспарлаудың ерекшеліктерін көрсете отырып, аудиттің нәтижелерін құжаттандырады және ресімдейді, аудиторларға аудитті тиімді жүргізуге мүмкіндік береді. Ішкі аудиттің сапасын қамтамасыз ету үшін ішкі аудиттің стандартты стандарттары әзірленді.

7. ТКЖК-ның ішкі аудит қызметінің жұмысына арналған негізгі ішкі ережелер мен нұсқаулар пакеті әзірленді: ішкі аудит қызметі туралы ережелер, ішкі аудит бөлімі мамандарының лауазымдық нұсқаулықтары, күнтізбелік және жеке жоспарлар, әдістемелік нұсқаулар аудит мәселелері.

Алынған нәтижелердің теориялық маңыздылығы өңдеу жүйесінің тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану жағдайында ӨТКК-ның қаржылық-шаруашылық қызметін есепке алу және ішкі аудит элементтерін жүйелеу мен негіздеуден тұрады және бухгалтерлік ақпаратты пайдалану.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы мынада: жұмыста келтірілген негізгі тұжырымдар мен ұсыныстар бухгалтерлік есеп жүйесін құруда және ішкі теміржол көлігі кәсіпорындарында ішкі аудитті жүргізуде кең қолдануға бағытталған.

Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындарының қызметінде практикалық қолдануға мыналарды алуға болады:

- ӨТКК қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып бейімделген автоматтандырылған есепке алу және есепке алудың ақпараттық жүйесінің моделі;

- электронды құру және оңтайландыру бойынша ұсыныстар құжат айналымы;

- басқару есеп жүйесінің элементтерін ұйымдастыру, жауапкершілік орталықтарын анықтау және олардың қызметін бағалау әдістемесі;

- жұмыстарды, қызметтерді өндіруге кететін шығындарды есепке алуды есептеу әдістемесінің негізгі элементтері және аналитикалық шығындар есебін қолдану технологиясы;

- ішкі аудит қызметін құру бойынша ұсыныстар және оны жүзеге асыру әдістемесі

Қазақстандағы теміржол көлігінің негізгі кемшіліктері мыналар: жүк тасымалдаудың негізгі көліктік жолдары өтетін көптеген аймақтардағы теміржол жолдарының сапасының төмен деңгейі; ескірген жылжымалы құрам, тозудың жоғары дәрежесі; нарыққа қатысушылардың көлік компанияларын ақпараттандыру және техникалық қолдаудың жеткіліксіз деңгейі, тауарларды тасымалдау уақытын көбейту; көліктік логистиканың жеткіліксіз жоғары деңгейі, мультимодальдық көлік-логистикалық орталықтардың аздығы және т.б.

Теміржол тасымалын басқаруды жетілдірудің негізгі ізденістері жүктерді тиеу нүктесінен соңғы түсіру нүктелеріне дейін жеткізудің нақты процесі аймағында шоғырланған. Мысал ретінде келесі оңтайландыру модельдерін қарастыруға болады: Жүк ағындарының қалыптасуын жоспарлау және жүкті тағайындалған орнына қарай тиеуді ұйымдастыру.

Кесте 2 - Бухгалтерлік есеп пен аудитті ұйымдастыруға өндірістік теміржол көлігі кәсіпорнының ұйымдастырушылық-технологиялық ерекшеліктерінің әсері

№	Технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктері	Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру	Аудитті ұйымдастыру
1	2	3	4
1	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары қызметінің ерекшеліктері	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары қызметінің түрлерін таңдау (жүк темір жол тасымалдары бойынша қызметтер, тиеу-түсіру жұмыстары). Бухгалтерлік есепті жүргізу тәсілдері мен әдістерін әзірлеу. Ішкі және сыртқы пайдаланушыларға есеп беру және беру тәртібі	Міндетті немесе ерікті аудит. Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары қызмет түрлерін белгілеу (жүктерді тасымалдау, тиеу-түсіру жұмыстары) және қызмет түрлері бойынша қолданыстағы лицензиялардың болуы.
2	Көрсетілетін қызметтерге тарифтерді қалыптастыру тәртібі	Жүк теміржолымен тасымалдау бойынша қызметтердің нормативті және нақты құнын қалыптастыру туралы ақпаратты жинау, өңдеу және жалпылау. Калькуляция баптары бойынша шығындарды есептеу және есепке алу (локомотивтерге, жолдарға, сигнал беру құрылғыларына қызмет көрсетуге арналған материалдар, тепловоздардың, теміржол жолдарының тозуы және т.б.) қызмет түрлері бойынша аналитика тұрғысынан.	Жұмыстар мен қызметтердің құны салалық нұсқаулыққа сәйкес есептелгенін растау. Шығындардың барлық салалық ережелеріне және іскерлік жағдайларға сәйкестігін тексеру.

1	2	3	4
3	Қалыптау есеп саясаты	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары қаржылық-шаруашылық қызметін есепке алу ерекшеліктерін көрсететін есеп саясатын әзірлеу; бухгалтерлік, салық және басқару есебінің өзара байланысын қамтамасыз ету.	Кәсіпорынның есеп саясатын жүргізу элементтері мен ережелерінің БЕС белгіленген талаптарға сәйкестігін белгілеу.
4	Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру	Бухгалтерлік есеп жұмысының көлеміне сәйкес есеп қызметін құру және бағдарламалық өнімді оңтайлы пайдалану. Кәсіпорын қызметінің ерекшеліктерін ескере отырып, құжат айналымының кестесін құру.	Бухгалтерлік есептің ұйымдық құрылымы мен бухгалтерлік есеп формасының кәсіпорынды ұйымдастыру және басқару шарттарына сәйкестігін белгілеу. Компьютерлік технологияны қолдану тұрғысынан құжаттама жүйесі мен жұмыс процесінің сипаттамасы.
№	Технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктері	Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру	Аудитті ұйымдастыру
5	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындарының ұйымдық құрылымы	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындарының және оның құрылымдық бөлімшелерінің (пайдалану бөлімі, теміржол диспетчерлік бөлімі) қызмет түрлері бойынша есеп объектілерін бөлу. Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындарының тиімді жұмыс істеуіне бағытталған дұрыс басқару шешімдерін қабылдауды қамтамасыз ететін жауапкершілік орталықтарын, шығындар мен пайда орталықтарын құру.	Теміржол көлігі кәсіпорындарының бухгалтерлік есеп объектілерін, қызмет түрлері мен көлемін талдау. Аудиторлық стандарттарға сәйкес жауапкершілік орталықтарының тексерулерін ұйымдастыру.
6	Өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындары жұмыстарының технологиялық процесі	Технологиялық операциялардың атаулары бойынша оларды бөлшектей отырып, тікелей шығындарды жинақтау жүргізілуде (кәсіпорын қызметкерлерінің вагондардың жеткізілімін қабылдауы, локомотивтердің бос жүрісі, тиелген вагондардың көрме жолдарынан қозғалысы және керісінше).	Тікелей және жанама шығындардың дұрыс бөлінуін және қолданыстағы салалық стандарттарға сәйкестігін растайтын технологиялық құнын есептеу ерекшеліктерін зерттеу.

Теміржол тасымалын басқару процесінің негізгі проблемалық бағыты - жүк ағындарын қалыптастыру және жүкті олардың тағайындалған орнына сәйкес тиеуді ұйымдастыру.

Ішкі аудит бөлімін құруға және өндірістік теміржол көлігі кәсіпорындарының қаржылық-шаруашылық қызметін талдауға ұсынылған әдістемелік тәсілдерді іс жүзінде қолдану аудиттің сапасын арттырады және ішкі аудиторларды тексеру құралдарымен қамтамасыз етеді. Жұмыста келтірілген тұжырымдар мен ұсыныстарды іс жүзінде пайдалану өнеркәсіптік теміржол көлігі кәсіпорындарында есеп жүргізуді жақсартуға ықпал етеді.

Алынған практикалық нәтижелер теміржол көлігі саласының басқа кәсіпорындарында заманауи ақпараттық технологияларды қолдана отырып бухгалтерлік есеп пен ішкі аудитті ұйымдастырудың әдістемелік негізі ретінде қолданыла алады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Жолдау 2014. Н.Ә. Назарбаев. “Қазақстан жолы — 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ”

2. Қазақстан Республикасының идустриалдық — инновациялық дамуының 2020 жылдарға арналған стратегиясы.
3. Есайдар У. С. Кәсіпорындардың инновациялық қызметін мемлекет тарапынан реттеу қажеттілігі. ҚазҰУ хабаршысы, экономика сериясы.
4. Теміржол көлігімен тасымалдау технологиясы және оны ұйымдастыру. З. С. Бекжанов. — Астана: Парасат Әлемі, 2005.
5. Шатская И. И. Современные проблемы и направления совершенствования рынка грузоперевозок железнодорожным транспортом // Транспортное право и безопасность. 2016. № 12 (12). С. 17–26.
6. Қазақстан Республикасының көлік және коммуникация Министрлігінің 2020 жылдарға арналған Стратегиялық жоспары.
7. Тузелбаева, И. Н. Теміржол көлігінде инновациялық қызметті басқарудың жетілдіру жолдары / И. Н. Тузелбаева, А. Н. Телегенова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 8.1 (67.1). — С. 23-26. — URL: <https://moluch.ru/archive/67/11474/> (дата обращения: 30.03.2021).
8. Богданович С. В. Функциональные возможности программного комплекса по управлению поставками грузов // Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения. 2015. № 3 (33). С. 5–12.
9. Жаков В. В. Возможности развития конкурентных преимуществ контейнерных перевозок на основе логистических центров // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2016. № 4–8. С. 47–49.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены современные проблемы управления железнодорожными перевозками. Сформулировано содержание таких направлений совершенствования управления железнодорожными перевозками как календарное планирование формирования грузопотоков и организации погрузки грузов по назначению, межрегиональная интеграция грузовых компаний-операторов, расширение сети логистических центров, развитие сети скоростных железнодорожных магистралей, дальнейшее расширение уровня автоматизации.

RESUME

The article deals with modern problems of rail transportation management. The content of such directions for improving the management of railway transportation as scheduling the formation of freight flows and organizing the loading of goods by destination, interregional integration of freight operating companies, expanding the network of logistics centers, developing a network of high-speed railways, and further expanding the level of automation are formulated.

ӘОЖ 69.003.12

Онлабекова А.М., БУА-41

Ғылыми жетекшісі: **Урынғалиева А.А.**, аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ.

ҚҰРЫЛЫС МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Бұл мақала құрылыс ұйымдарында бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың негізгі ерекшеліктеріне арналған. Сондай-ақ, оларда қолданылатын шығындар көрсеткіштері қарастырылады. Құрылыс ұйымының қаржылық және шаруашылық қызметі туралы сапалы және уақтылы ақпаратты қалыптастыру – бұл бухгалтерлік есептің негізгі мақсаты

Түйін сөздер: бухгалтерлік есеп, құрылыс мекемелеріндегі бухгалтерлік есептің ерекшеліктері, құрылыс, өзіндік құн, калькуляция.

Қазіргі уақытта бухгалтерлік есептің маңызды мақсаты болып құрылыс ұйымының шаруашылық қызметі туралы ақпаратты сапалы және уақтылы қалыптастыру, басқару персоналына шешімдерді дайындау, негіздеу және қабылдау болып саналады. Құрылыс өндірісі, басқа салалардан